

חו תמצית סיפורה בספר: ביום השלישי לשהותו בבאר-אורה נקרא דובל'ה למפקדה ונאמר לו כי עליו לשוב מיד הביתה ללוויה של אחד ההורים (לא ברור לגמרי של מי) שנפטר. המפקדה מעמידה לרשותו רכב שיסיעו לירושלים עד לביתו ועד להלוויה בגבעת שאול. סיפור הנסיעה הביתה הוא סיפור חלקן השני של הסטנדאפ המשוכן גם בכל מיני מעמדים קומיים. (הנהג, למשל, שהשתתף כביכול ב"אליפות בריחות של צה"ל", אירוע שלא ממש התקיים, ויש לו בריחות על כל נושא שבעולם, מנסה

הליכה על הידיים, free images

לרומם את מצב רוחו העגום של הנוסע שלו). אבל לא זה העיקר. העיקר הוא המחשבות של דובל'ה על אביו ועל אמו, שניהם ניצולי שואה שדובל'ה חרד להם מאוד והם חרדים לו. תמונות מחייהם עולות כל הזמן במחשבתו. פעם על אביו ופעם על אמו. דובל'ה מרגיש שבמחשבה עליהם הוא עלול לחרוץ את גורלם, והוא כל הזמן מבקש לאזן ביניהם. חייהם תלויים עתה בו ובמחשבותיו, מי יחיה ומי ימות. אם, למשל, בקטע אחד הוא חושב על האב: "עכשיו לחשוב עליו דברים טובים, לחשוב עליו דברים טובים ... מה שמגיע מגיע" (עמ' 143); הרי מיד אחרי כך הוא חושב על האם:

"די מספיק, עכשיו התור שלה. בכל פעם שאני חושב משהו עליה, מיד הוא קופץ לי לראש" (עמ' 143). וככה זה נמשך לאורך הנסיעה. בהמשך הדברים מסתבכים כל כך שהוא כבר לא יודע מה לחשוב: "הכי חשוב עכשיו לא לחשוב על אף אחד ולא לרצות שום דבר ושום אחד ... פחד מוות אני פחד לעשות טעות הכי קטנה" (עמ' 180). התור "שלו" והתור "שלה" מתחלפים בתדירות גוברת ככל שהם מתקרבים לירושלים, כאילו ההורים עצמם נאבקים על תודעתו את מי ימית ואת מי יחיה. "מה אגיד לכם. הראש התפרץ לי מהם, משניהם יחד. כאילו הבינו שהזמן נגמר, וזה הזמן האחרון שלהם להשפיע. היא מושכת אותי לפה והוא מושך לשם, ומרגע לרגע, ככל שהתקרבו לירושלים, הם נהיו יותר מטורפים" (עמ' 183). כשהוא מגיע לבית העלמין בגבעת שאול הוא כמו מתפכח. "בנוונה אני ... עם חרא נשמה, יושב ברכב ועושה את החשבון המסריח שלו ... חשבון של מכולת עשיתי שם ממנו וממנה ומכל החיים שלי ושלחם ביחד" (עמ' 186). כלומר, חישוב את נקודות החובה והזכות של כל אחד. "נהייתי כולי טינופת", הוא אומר על עצמו. "המוח שלי עשה בחצי שנייה את כל החשבון, פה פלוס ופה מינוס, ועוד מינוס ועוד מינוס, וזהו ולכל החיים כבר, ולא יורד ולא יירד" (שם). את מחשבותיו אלה הוא מדמה אפילו לסלקציה: "וכל רגע נזכרתי עוד דבר והוספתי לרשימה המזוינת שלי לסלקציה שלי, ימין, שמאל, שמאל, שמאל...". נדמה לו שהקהל בלוויה כבר יודע לפניו מה החליט והוא מביט עליו בזעם. הוא עדיין לא מבין מה בדיוק קרה ומה רוצים ממנו. ואז הוא אומר דבר שמתמצת את התופעה: "הרי אצלי אלה רק מחשבות. ומחשבות לא יכול לקרות כלום. לאף אחד אין שליטה על המחשבות שלו" (עמ' 187). אבל מחשבות אלה הן אובססיה טורדנית המהווה סיוט. הוא לא מבין בדיוק מה ואיך החליט, אבל דבר אחד ברור לו: "החלטתי ההפך ממה שבאמת רציתי. ואיך חיים שלמים התהפכו לי בשנייה אחת, בגלל סתם מחשבות" (עמ' 188). רק כשהוא מגיע לבית העלמין, מובל על ידי איש חברה קדישא מתברר לדובל'ה שזו אמו ולא אביו, השוכבת שם בתכריכים. וכשהוא יוצא מחדר המתים ורואה לראשונה את אביו הרץ לקראתו, הוא מהרהר:

חבר באגודה זו עוד בהיותו בצרפת. צרפת, מתברר, היא מקורה של אגודה זו שנוסדה בין שתי מלחמות העולם והתרסקה עם פרוץ המלחמה. אבל כיום, במאה העשרים ואחת, "בשעה אפלה של ההיסטוריה, כשהאנושות נזקקת לערכים נעלים, שוב נמשכים אנשים לרעיון של אטלנטיס" (עמ' 118). עצם ההסתמכות על היבשת האבודה אטלנטיס, אומרת מה הרצינות שמייחס לה המחבר.

אנו רואים, אם כן, כמה גישות רעיוניות המיוצגות על ידי שלוש מן הדמויות: פרופ' סמואל המייצג את שיח הזכויות; פרופ' דויד את השיח הלאומי (היהודי); עו"ד נביל מנסוד את השיח הניו-אייג'. וצריך להזכיר גם את הרב טגבאום, רב בית הכנסת בסטוקהולם שהזמין את סמואל להרצות שם וזה נכנס בשוגג (או בזדון) עם מכוניתו בוויטראז' ההיסטורי היקר וניפצו לרסיסים. הרב מכיל את הפגיעה וסולח, בתגובה אופיינית ליהודי הגולה. שירי היא מייצגת הרוח הישראלית החופשית. חצופה, ישירה, חושנית וארוטית, אבל גם רדודה.

הספר, בעיקרו, הוא פארודיה על אופנות אינטלקטואליות מופרכות, במיוחד אקדמיות, כמו זו של פרופ' סמואל ניטר בחקר הניאור-נאציזם (שהן דווקא מקובלות מאוד בישראל כיום!) שאין למחבר אמן בהן. תחת זאת הוא מייחס חשיבות רבה לקשרים האנושיים בין סמואל לשירי, שיתגברו אולי על כל הפערים. אני חושב שגם כאן כונתו אירונית. שירי מחזירה כביכול את סמואל ניטר ב"תשובה", חזרה המבוססת על מוצאו היהודי של אביו המומר (יאנק לם), אבל ספק אם זה יכול להוות בסיס מספיק לחייהם. סבורני שגם גוטפריינד חש בכך. הספר מסתיים בבואו של סמואל לישראל ולא ממשך מעבר לכך. ביום בואו שירי חולה ולא יכולה לקבל את פניו בשדה התעופה. מנהלת משרד היח"צנות שלה, דודין באלקה-פורטוגלי, דמות קריקטורית מבוכהק, נוסעת במקומה. הוולגריות שלה וההצעות המיניות שהיא מציעה לסמואל בדרך בפגישתם הראשונה ("תשמע, אתה תישן בבית שלי הלילה, ויקרה מה שיקרה, אחרי הכל שנינו מבוגרים פנויים", עמ' 194), מדהימות אפילו קורא לא מתחסד. לכן, גם הסיום הזה, לדעתי, הוא פארודיה על הישראליות הרדודה והרדיפה אחרי "אושר" שאת טיבו האמיתי אין היא מבינה.

מפי הסוס: סיפור של אובססיה

"אלה רק מחשבות. ומחשבות לא יכול לקרות כלום." (עמ' 187)

את **סוס אחד נכנס לבר** מאת דויד גרוסמן (הספריה החדשה, 2014) קראתי באיחור רב ולא הייתי נדרש לו עתה אלמלא התברר לי מקריאת הביקורות הרציניות עליו (נודית גרין, עומרי הרצוג, אסתר אדיבי שושן, ובעתון זה: יובל פז, עדנה שמש), כי נעלם מהן, ואולי גם מן המחבר, מרכיב מרכזי ברומן שללא פענחו, אין התרתו שלמה. בדומה לבדיחה על "סוס אחד נכנס לבר", על שמה קרוי הספר, שאיננה מסופרת עד תומה ואיננו יודעים מה קרה בסופה; ואולי זה משהו שהמחבר רוצה להסתיר מעמנו? ממוחצית הספר ואילך מספר דובל'ה ג'י (גרינשטיין) סטנדאפיסט מזדקן בן חמישים ושבע במופע בנתניה, על אירוע שקרה לו בהיותו בן ארבע-עשרה במחנה גנ"ע בבאר אורה. הסיפור על אותו אירוע משתלט על מופע הסטנדאפ כולו והופך להיות הסיפור המרכזי שלו. סיפור זה מתאר תופעה מוכרת בספרות בתור "הפרעה טורדנית כפייתית" (OCD obsessive compulsive disorder), כלומר, "הפרעה של גיל ההתבגרות, המתאפיינת במחשבות טורדניות וכן בביצוע פעולות טקסיות (כגון רחיצת ידיים שוב ושוב, סגירת דלת כמה פעמים, עלייה וירידה במדרגות וכדומה) במטרה לגרש את המחשבות הלא רציונליות שמקורן בחרדה. פרויד סבר שהפרעה ניתנת לטיפול ולריפוי על ידי חשיפת מקור החרדה הלא מודע שלהן".

עלולים

יש לי חיבה למשוררות דו־לשוניות ודו־תרבותיות, שהתחנכו על שתי מסורות שיריות גדולות, בדרך כלל העברית והאנגלית. כמו ג'ניס רביבו ז"ל, ולהבדיל תמר רבנו וגילי חיימוביץ'. השילוב הזה מעמיק ומשכלל את הביטוי השירי שלהן. לעולם כמעט לא תמצא אצלן מעידות וולגריות הצורמות את האוזן והמחשבה. גילי חיימוביץ' כבר הוציאה חמישה ספרי שירה בעברית ואחד באנגלית וספרה הבא עומד לראות אור בקרוב. את השניים הראשונים הוציאה בגוונים, בעריכת; אבל אני חייב לומר, בלי כל קשר לכך, כי הופתעתי לראות בספרה האחרון **תינוקת** (עמדה, 2014) כמה השתכללה, יפתה ובשלה שירתה. הספר כשמו מוקדש לתינוקת חדשה שנולדה לה. הנה שיר מתוכו.

בזעיר אנפין או זעירה

רַךְ כְּמוֹ עֵנָן
הַשֵּׁד שְׁלִי בָּא אֵלַיךְ.
בְּעוֹלָם הַמִּינִיאטוּרִי שְׁלֹנִי,
רֵאשִׁיךְ בְּגָדְלוֹ.
יְדִיךְ אֲחֻזוֹת מְשֻׁנֵי צְדִי
שְׁלֵא יִפְרַח כְּמוֹ פְּלוֹן,
וּפְנִיךְ יִתְעַנְנֶנּוּ.

שיר נפלא. הדימוי החולש עליו הוא "ענן". הוא פותח בדימוי של השד לענן ומסיים בפני התינוקת אשר "יתעננו", אם השד יפרח ממנה כמו בלון (כמו ענן). על השיר כולו שורה הבל רך וחמים של חלב שבו עטופות, כמו "שכיל החלב", האם ותינוקתה. הספר ברובו מוקדש לחוויות האימהות החדשה, אבל לא רק. הארוטיקה הזוגית לא נמחקה עם הלידה רק קיבלה תפנית אירדנית. למשל בשיר המצוין 'צמר פלדה' הגבר חבוש "כובע צמר", אבל לא צמר כבשים אלא "צמר פלדה". איזה מין צמר פלדה? "כמו זה המסתלסל ממפשעתך". דימוי חזק ומשעשע. צמר הפלדה זוכה לפיתוח גם בבתים הבאים: "קשה ללחך עשב/ על גבעות ישבנו/ בעיקר כשהעשב הוא צמר/ צמר פלדה".

ספרה של חיימוביץ' כתוב בשכלול שירי כה רב עד שאנו עלולים להחמיץ בקריאתנו קולות אחרים המצויים בו, כמו למשל תלונות כבושות (בשער השני "אפשרויות צעקה") בשיר מכמיר הלב 'רווי'. הנה ארבע השורות הראשונות: "לפעמים יותר מדי ברור שאיני יכולה להינצל/ אין זה אומר שאין צורך להצילני/ רק אם אפשר, אני מעדיפה/ שלא להיות בודדה בפומבי, בבקשה". נהדר. ובהערת המשך לנאמר במדורי הקודם ("שירה קריאה, מתורגמת"), שירתה של חיימוביץ' היא קריאה ומוכנת ואין זה מוריד כהוא זה מערכה, נהפוך הוא. שלא כשירתה של לאה איילון, שחציה מואר וחציה סתום. ואסיים בשיר קצרצר נוסף על השירה שאיני יכול שלא להביאו כאן:

תאונות

שִׁירֵי פְּגַע וּבְרַח
רְסִיסֵי זְכוּכִית
תְּקוּעִים בְּכַף הַרְגֵל,
רְסִיסֵי מְצִיאוֹת.
הַשְּׂמֶשֶׁה הֵיטָה עֲכוּרָה
מִלְכַתְחִילָה.

ניסוח מבריק. המטאפורה בדבר השיר העשוי לפגוע ולפזר רסיסי מציאות, כזכוכית, התקועים בכף הרגל, היא יפה כשלעצמה. אבל הרמז לתאונה מעמיק ומחדד אותה עוד יותר. ומדוע תאונה? משום ש"השמששה היתה

"וחשבתי איזה מטומטם הוא, שהוא לא מבין שזה היה יכול להיות לגמרי להפך, עניין של מילימטר לכאן או לכאן ... ואם הוא יחבק אותי עכשיו אני אהרוג אותו. אני יכול, אני יכול הכל. כל מה שאני אומר קורה" (עמ' 193). ואחר כך: "ובשנייה שחשבתי את זה, הגוף שלי הפך אותי, במכה אחת העיף אותי, זרק אותי על הידיים, והכיפה נפלה לי ושמעתי איך כולם נושמים ונהיה שקט" (שם).

כאן צריך להסביר שההליכה על הידיים הנזכרת כבר בתחילת הסיפור, היא חלק מהריטואל הטקסי של האובססיה. דובל'ה קטן הקומה לימד את עצמו ללכת על הידיים כדי להגביה את קומתו. בכל מקום - בדרך לבית הספר, בתוך הבית, במסדרון, מהחדר למטבח - הלך על ידיו. האב לא סבל זאת, אבל האם כן, אפילו נהנתה מזה. "לא יודע מאיפה זה בא לי, בעצם כן יודע, עשיתי הצגה לאמא שלי, שם זה התחיל... אמא מחאה כפיים, חשבה שאני עושה בשביל להצחיק אותה, אולי באמת ככה היה" (עמ' 79). הבן דואג למצב רוחה הטוב של אמו הקדורנית והריכאונית. זה עושה לה טוב ומרגיע אותה. "נהיה לי רגוע. נהיה לי טוב", הוא אומר שם. כעת, משהוא מגיע לבית העלמין ופוגש את אביו לאחר שמתברר לו כי אמו היא זו שמתה, הוא נעמד שוב על ידיו. הריטואל חוזר לרגע, בפעם אחרונה לפני שהוא נפטר ממנו סופית. הוא נמלט על ידיו החוצה, למגרש החנייה ואביו אחרי: "ועמדנו ככה והסתכלנו אחד על השני. אני ככה (על הידיים - על). והוא ככה. ואז ראיתי באמת שהוא לא שווה כלום בלעדיה. ושכל הכוח שלו בחיים בא מזה שהיא היתה איתו" (עמ' 193). ברגע ההוא מבין גם האב מה קרה: "והוא הסתכל בי ופתאום הרגשתי שעכשיו הוא מתחיל להבין. בשנייה אחת הוא תפס את כל מה שאני עשיתי בדרך לפה ואת החשבון המסריח שלי. הוא קרא בשנייה אחת על הפנים שלי. הוא הרים את שתי הידיים שלו, ואני חושב שהוא קילל אותי. כי יצאה לו צעקה שאף פעם לא שמעתי כמוה מכן אדם. צעקה כאילו הרגתי אותו. ואני באותו הרגע נפלת, התקפלו לי הידיים ושכבתי על האספלט" (עמ' 194). ברגע שהאב תפס (כיצד במחשבותיו הרג הבן את אמו) והבן תפס שהאב תפס, הוא נפל מידי ואלא עמד עליהן עוד. למעשה זה הרגע שבו האובססיה הסתיימה והעלילה הפנימית הותרה, כי הדילמה (את מי משני הוריו יחיה או ימית) לא התקיימה עוד. את מקום האובססיה ירשה קללה שקילל אותו אביו, אבל לא לזמן רב. בתחילה בורח דובל'ה מן הבית, אבל כעבור שבועיים הוא חוזר והם מתפייסים, והאב מוסיף לחיות עוד שלושים שנה אחרי כן.

כאן מסתיים בעצם סיפור המעשה שמספר דובל'ה הסטנדאפיסט. נותר עוד עמוד לסיום סיפור המסגרת ולסיום הספר כולו. בעמוד זה נפגש דובל'ה עם האשה הקטנה (פיץ) שבקהל ועם השופט בדימוס, אבישי לזה, שמפיו נמסר הסיפור לקוראים. שניים אלה מכירים את דובל'ה עוד מימי הילדות. השופט היה עמו באותו שבוע בבאר-אורה כאשר נתבשר על מות אחד ההורים. אז הוא התכחש לדובל'ה, שהיה מושא להתעללות הילדים. כעבור ארבעים ושלוש שנים זימן אותו דובל'ה למופע שלו בנתניה, כדי שישמע מפיו את מה שאירע אז באמת. השופט, נרגש, חש חמלה כלפיו ומציע להסיעו הביתה, הצעה שדובל'ה מקבל. המבקרים שהזכרתי למעלה רואים במפגש הזה את עיקרו של הרומן ופתרונו, אך לי נדמה שלא הבנת ההפרעה הטורדנית אין ההתרה שלמה. נראה שדובל'ה עצמו מבין זאת וככה הוא אומר: "לפעמים אני חושב, שהטינופת של החשבון ההוא לא התפרקה לי בדם עד היום ... ודיואקטיבית, כן, צ'רנוביל פרטית, רק שלי. עד היום היא מרעילה לי כל דבר, כל מה שאני עובר לידו. כל בנאדם שאני נוגע בו" (עמ' 189). כדי לפרק את הרעלים שבדמו היה צריך גם להחצינם וגם להציגם על הבמה וגם לקבל את הבנת השופט. ולא רק חמלה באופן כללי, אלא חמלה ממוקדת באותה הפרעה ביחסיו עם הוריו, שהיא לא רק משהו אישי אלא משותפת, נדמה לי, לדור הניצולים.

*